

Страдање српског цивилног становништва Шеховаца у Другом свјетском рату 1941–1945. године

Славко Ђурановић

Професор историје
и географије
dslavko@blic.net

Стручни рад

УДК 341.485(=163.41(497.13)»1941/1945»

COBISS.RS-ID 143165185

DOI 10.7251/TOP2511013D

Апстракт: Овај рад говори о страдању недужног српског цивилног становништва у селу Шеховци, у општини Мркоњић Град у току 1941. године од стране хрватских усташа. Циљ овог рада је да се сачува сјећање на трагични догађај о којем се веома мало зна, а који је по карактеру злочина једнак онима у Дракулићу, Шарговцу и другим познатим страстиштима. Злочин којег су хрватске усташе починиле у лето 1941. године имао је за циљ да се уништи српско становништво у овом селу, као и у околним српским селима. О овом догађају постојала су ријетка усмена предања која су временом изгубљена, али и ријетки непотпуни писани трагови. Истраживањем овог догађаја и публикавањем историјских чињеница у вези с њим, сачувао би се од заборавља један хрватски злочиначки подухват који се не би смио заборавити.¹

Кључне ријечи: Шеховци, Мркоњић Град, Други свјетски рат, ратни злочин, српски цивили, страдање.

1 Славко Ђурановић, „Шеховци - село које нестјаје”, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука, 2015.

Увод

О страдању недужног становништва села Шеховци у току Другог свјетског рата нема много писаних трагова, па постоји реална могућност да се о том страдању никада ништа не сазна. Сјећања оних који су преживјели то вријеме су нестала јер они више нису живи, а и усмена предања која су пренијели на млађе нараштаје су увелико изблиједила. Ипак, захваљујући вољи и труду неких од мјештана, сачувани су неки писани трагови који су драгоцен извор и свједочанство о монструозности нацистичке, хрватске идеје да се српски народ уништи на свом вјековном простору и да се избришу сви трагови његовог постојања на том простору. Овај рад има за циљ да сачува од заборава злочин који се не смије заборавити.

Усташки злочини над српским цивилним становништвом у Шеховцима у току 1941. године.

За капитулацију Краљевине Југославије 17. априла 1941. године овдашњи народ није ни знао јер се није бавио политиком, већ тешким, поштеним радом у пољопривреди, гледајући како и од чега да прехрани своје породице. Међутим, када су чули експлозије топовских граната, митраљеску паљбу и видјели на небу њемачке авионе знали су да се дешава нешто значајно, да долази рат, а са њим и тежак период живота. Али нико од њих није ни могао наслутити какво се зло спрема и да ће доћи неки људи који ће жељети да их униште, да их све убију и да им запале све што имају. Нису могли вјеровати у то јер никоме ништа нису били ни криви ни дужни. Поготово нису могли вјеровати да ће им то урадити њихове комшије и познаници из сусједног хрватског села Лисковице. Зато и нису бјежали од својих кућа када су их ови дозивали по именима тврдећи да им неће ништа и да се не боје. Многи су животом платили увјерење да човјек који никоме није ништа нажао учинио нема разлога да се плаши било кога.

Хрватска усташка управа је послје Априлског рата 1941. године запосјела важне путне комуникације, као и важну раскрсницу путева у Црној Ријеци, гдје се одваја пут за Мркоњић Град од пута Бања Лука — Јајце. То је за њих било важно упориште јер су тако

контролисали кретање на овим важним путним комуникацијама. Командант тог упоришта био је Иван Мусић, усташа из Херцеговине. Ова усташка формације починила је страшне злочине по околним српским селима. У тим злочинима се нарочито истицао фра Стјефан Кулушић, свештеник из сусједног села Лисковице. Због терора којег су спроводили по околним селима група устаника, предвођена Алексом Пенићем, напала је и разбила ову формацију 20. новембра 1941. године. Послије овог догађаја стање које је било неподношљиво још више се погоршало јер је улиједила одмазда у којој је страдало око 520 Срба из околних села, а половина њих у Здравственој станици у Мркоњић Граду.

О страдању српског цивилног становништва у Доњим Шеховцима свједоче драгоцјене забиљешке које је оставио Никола Арежина, свједок ових догађаја. Мјештанин Никола Арежина је преживјели савременик ових догађаја о којима је сачувао писане забиљешке. Нека сазнања о усташким злочинима чуо је разговарајући са преживјелим мјештанима. Према његовим забиљешкама први злочин у Доњим Шеховцима усташе су починиле тако што је једна њихова већа формација (око 200 усташа) дошла из сусједног села Дабрац, и подјеливши се у више мањих група убијала све Србе редом и то углавном употребом ножа и бајонета, са што мање пуцњаве да не би узнемирили остало српско становништво и да не би побјегли пред њима. Тај начин је заиста допринио томе да тог 31. августа 1941. године усташе у једном дану убију 37 Срба цивила, при чему им је умакло свега неколико опрезнијих мјештана. Тог дана су на улазу у село из правца села Дабраца прво убили Косту Аничиха и његову супругу и запалили њихову кућу, а онда дошли до куће Ђуре Павловић и ту убили: Милосаву Павловић (1920—1941), Стану Павловић (1900—1941), Јованку Павловић (1880—1941), Николау Павловић (1910—1941), Анђу Павловић — дијете од 3 мјесеца (1941—1941), Мару Павловић (1938—1941), трогодишње дијете, Драгу Павловић (1938—1941) и Душана Павловића (1924—1941). Иста та група усташа послје тога отишла је до куће Луке Бојанића (1929—1941), убила и запалила његову кућу. Након тога одлазе до куће Душана Богдана гдје су убили 10 чланова његове породице: Душана Богдан (1910—1941), Босиљку Богдан (1917—1941), Јову Богдан (1937—1941), четворогодишње дијете, Душанку Богдан (1939—1941), двогодишње дијете, Бору Богдан (1941—1941), ново-

рођенче, Илију Богдан (1915—1941), Спасоју Богдан (1921—1941), Ђуру Богдан (1900—1941), Тодора Богдан (1889—1941), и Јоку Богдан (1895—1941). У овом случају усташе су показале невиђену монструозност јер су Тодора, Јоку и Бору живе запалили у њиховој кући. Након што су побили породицу Богдан и попалили све њихове објекте, иста група усташа отишла је до куће Марка Којића гдје су наставили покољ, убивши: Марка Којића (1898—1941), његову супругу Мару Којић (1903—1941), њихову кћер Загорку (1933—1941) и сина Драгу (1933—1941), осмогодишњу дјецу. Усташки крвави пир наставља се у непосредној близини, убиством породице Павловић гдје на исти начин убијају: Остоју Павловића (1903—1941), Крстана Павловића (1934—1941), седмогодишње дијете и Ђурђију Павловић (1939—1941), двогодишње дијете, док су Петру Павловић (1903—1941) рањену (избодену ножем) оставили да полако умире испред запаљене им куће. Умрла је следећег дана од задобијених повреда. Другу породицу Павловић, која живи у сусједној кући, нису том приликом успјели ухватити цијелу, јер су неки чланови породице успјели на вријеме побјећи, али су том приликом заробили Душана Павловића (1924—1941) и убили га на кућном прагу, а његовог брата Бранка рањавају ножем и остављају да умире у мукама, али је он ипак преживио упркос тешким повредама.

Једна од усташких група је тога дана на превару ухватила и убила Симу Малбашића (1880—1941), који је повјеровало у усташко обећање да свима који буду код својих кућа, а не у збјеговима, неће ништа. Ухватили су га и убили испред његове куће.

Тог несретног дана (31. августа 1941. године) једна од усташких група ухватила је код њихове куће браћу Алексу и Милана Ђурановића и обојицу извела испред куће гдје су их планирали стријељати, али док су усташе спремале оружје Алекса је кренуо у бијег. Усташе су пуцале за њим, али је он побјегао неповријеђен, док су његовог брата Милана (1901—1941) убили уз зид њихове куће.

Сличан догађај се десио и приликом покоља породице Арежина. Када су усташе ухватиле Мирка Арежину код његове куће и претресли га нашли су му нож на преклапање (тзв. склопац), након чега су га оборили на земљу и док се један од усташа намјештао да га закоље тим ножем клечећи му на прсима, а други га држао за оковратник, он је одгурнуо усташу са себе и устао, а другог, који га је покушавао зауставити, вукао је за собом док га овај

није пустио. Тако се спасио сигурне смрти испод већ припремљеног ножа за клање. Нажалост, многи други чланови његове бројне фамилије нису преживјели. Том приликом усташе су убиле: Мијата Арежину (1891—1941), Перу Арежину (1905—1941), Мару Арежину (1918—1941), Ђуру Арежину (1919—1941), Милу Арежину (1918—1941), као и двије комшинице које су се ту затекле: Анђу Риказ (1850—1941), деведесетједногодишњу баку и Деву Милановић (1886—1941). Пошто је већ било вече и ближила се ноћ, усташе су се упутиле према Црној Ријечи гдје су били смјештени.

Тако је завршен вјероватно најтрагичнији дан у прошлости овог села гдје је у једном дану, у дијелу села, убијено 37 српских цивила на најмонструознији начин. Сљедећег дана (1. септембра 1941. године), рано ујутро иста група усташа се враћа у Доње Шеховце, овај пут долазе из правца Шеховачког моста, путем који из села води до главног пута Бања Лука—Мркоњић Град са намјером да наставе са својим злочиним. Том приликом пале све преостале куће које претходног дана нису запалили. Међутим, мјештани су поставили сеоске страже, а жене и дјецу су послали у дубину села, према Горњим Шеховцима и сусједном селу Тријебову. Тог дана усташе нису нашле ни убиле никога у Доњим Шеховцима, па су отишли у сусједно село Густовару, гдје су убијали и палили све редом на шта би наишли.

Након ових догађаја дио становништва се повремено враћао из збијега да види шта им је са кућама и да донесу нешто хране породицама у збјегу. Тако су 5. септембра 1941. године усташе ухватиле Луку Каурина (1890—1941) и његовог сина Марка (1913—1941), Мирка Каурина (1913—1941) и његову супругу Зорку (1914—1941), те их мучећи одводе у Мркоњић Град, гдје су сви убијени у болници која је била сабирни центар у који су доводили ухваћене цивиле. Том приликом највише су мучили Луку Каурина за којег су знали да је био српски добровољац из Првог свјетског рата. Њему су вадиле очи, одсјекли језик и чупали нокте све док није умро од посљедица мучења.

И 8. септембар 1941. године био је кобан за многе мјештане Шеховаца. Тог дана усташе, предвођене Винком Вулићем, долазе у Доње Шеховце и хватају Јефту Милановића (1884—1941), Перу Каурина (1911—1941) са супругом Станом (1908—1941) и кћерком Маром (1930—1941), једанаестогодишњу дјевојчицу, затим Вида

Каурина (1890—1941) са супругом Стаком (1899—1941) и сином Недељком (1924—1941), те Марка Каурина (1913—1941), Максима Каурина и Спасоју Којића (1895—1941). Жене и дјецу су одмах убили, а одрасле мушкарце одводе да би их касније све побили у болници у Мркоњић Граду. О наивности народа говори и случај Максима Зељковића (1905—1941) који је био у збјегу и није вјеровао да усташе убијају све редом, па је говорећи да војска неће никоме ништа, напустио збјег и вратио се кући. Идући усташама у сусрет питао их је зашто су га звали, а они су га убили чим им је пришао.

Током 11. септембра 1941. године усташе, предвођене Мирком Стпанчићем, дошле су у Доње Шеховце и тог дана ухватиле: Јовицу Богдан (1920—1941), Стеву Павловић (1898 —1941), Лаку Павловић (1912—1941), Николу Грчић (1910—1941), Илију Ђурановић (1910—1941) и Душана Ђурановића (1919—1941). Сви су одведени у правцу Мркоњић Града и нико од њих се није жив вратио. Касније се сазнало да су сви убијени у Стокиној њиви преко пута мезара (гробља) у Мркоњић Граду (према свједочењу Милана Кудре).

Нови усташки поход десио се 15. септембра 1941. године када су усташе, предвођене Јозом Ловрићем, ухватиле Остоју Богдана (1900—1941) и Саву Перића и одвели их у Бјелајце на стријељање. Ипак, успут им је успио побјећи Саво Перић који се тако спасио од сигурне смрти. На исти начин страдао је и Гојко Арежина (1915—1941), којег је ухватио усташа Бранко Бутковић 20. септембра 1941. године и одвео у Мркоњић Град, гдје га је убио.

Један од најгорих злочина у Шеховцима је усташко убијање двоје дјеце чије су родитеље убили претходних дана, а њих тада нису затекли код куће. То су Радован Зељковић (1929—1941) и његова млађа сестра Бранка Зељковић (1935—1941), Радован је имао 12 година, а његова сестра 6 година. Монструмима није било довољно што су им претходно побили родитеље и запалили кућу, па су и њих побили како би показали своје јунаштво и како би испунили постављени циљ, а то је потпуно уништење и истребљење српског становништва. Након овог догађаја дошло је до значајнијег самоорганизовања српских мјештана и масовнијег устанка у селу, тако да усташе нису смјеле више долазити.

Закључак

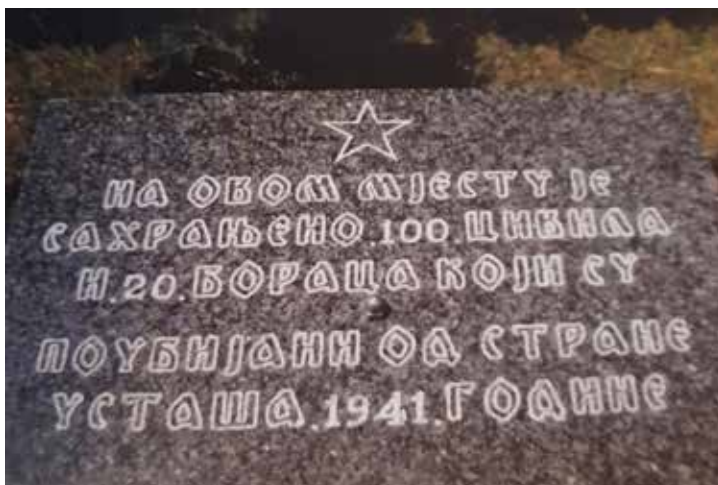
Од укупно 156 жртава из Шеховаца, страдалих у току Другог свјетског рата, 132 су били цивили (84,62 %), а 24 су били војници (15,38 %). Ако анализирамо структуру жртава по старости, онда видимо да је највише страдало младо становништво у доби између 21 и 30 година, њих 44. У доби између 11 и 20 година страдало је 27 цивила. Исти број жртава био је у старосној доби од 31 до 40 година старости. Нарочито је болна чињеница да је међу страдалим било 25 жртава старости испод 10 година. Међу страдалим било је и старијих лица, њих 7 имало је преко 60 година. Ова структура показује да усташе нису имале одређену циљну групу становника, него су имали намјеру да путем ликвидације потпуно уклоне комплетно српско становништво, без обзира што им оно није представљало никакву тренутну пријетњу.

На примјеру злочина почињених у Шеховцима јасно се види злочиначки карактер државног и војног руководства Независне Државе Хрватске.

О страдалницима из Шеховаца данас свједочи једна мала спомен плоча постављена код партизанског гробља у Горњим Шеховцима, на којој пише да је на том мјесту сахрањено 100 цивила и 20 бораца који су убијени од стране усташа 1941. године.

Слика бр. 1: Партизанско гробље у Шеховцима, Фото: С. Ђурановић

Слика бр. 2: Спомен-плоча страдалим војницима и цивилима у току Другог свјетског рата, Фото: С. Ђурановић

Извори и литература:

1. Ђурановић Славко, „Шеховци село које нестаје”, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука, 2015. година. стр. 44—47.
2. Забиљешке преживјелих мјештана (Никола Арежина)
3. Музеј жртва геноцида Београд, Жртве рата 1941—1945, стр. 1907—1909.

Slavko Djuranovic

The suffering of inhabitants from village Sehovci in the Second World War from 1941—1945

This paper represents finding related to the suffering of innocent Serbian civilians in the village of Sehovci, in the municipality of Mrkonjic Grad, during 1941 by Croatian Ustashas. The aim of this work is to preserve the memory of a tragic event that is mostly left unknown, yet whose nature is equal to the atrocities committed in Drakulic, Sargovac, and other well-known massacre sites. The crime was committed by the Croatian Ustashas in the summer of 1941 with intention to destroy the Serbian population in this village, as well as in the surrounding Serbian villages. There were a few spoken accounts of this event, which have largely been lost over time, along with scarce and incomplete written records. Researching and publishing the historical facts related to this event point that such terrifying Croatian criminal undertaking must not be forgotten, therefore it must be preserved from oblivion.